

BİR ORTAÇAĞ DÜŞÜNÜRÜ OLARAK DANTE’NİN DE MONARCHIA’SINDA SİYASİ DÜŞÜNCE

“Political Thoughts of a Medieval Layman: Dante’s De Monarchia”

İzzet Mert Ertan*

Öz

11. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görünür hale gelen Avrupa’daki papalık ve imparatorluk arasındaki iktidar mücadelesi, çok sayıda düşünürün bu konu üzerinde fikirler üretmesine yol açmıştır. Bu düşünürlerden biri olarak Dante, bu mücadelenin Floransa’daki yansımalarından kişisel olarak etkilenmiştir.

Dante’nin, imparatorluğun karşılığı olarak kullandığı dünyevi monarşi üzerine yazdığı *De Monarchia* adlı eseri, üç sorunsalın çözümü üzerine inşa edilmiştir. Bunlar, dünyevi monarşinin dünyanın esenliği için gerekli olup olmadığı, Roma halkının imparatorluk makamını haklı olarak elde edip etmediği ve nihayet monarkın iktidarının doğrudan Tanrı’dan mı yoksa Tanrı’nın vekilinden, Papa’dan mı geldiğidir.

De Monarchia’da ileri sürdüğü görüşler Dante’nin siyasi düşüncesinin seküler bir niteliğe sahip olmadığını göstermektedir. Buna karşılık Ortaçağın düşünsel hayatına hakim olan din “adamlarının” dışında kalan bir laik ve siyasi düzeni eleştiren bir entelektüel olarak siyasi düşünce tarihinde kendisine haklı yer edinmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dante, De Monarchia, Ortaçağ, İmparatorluk, Ortaçağ Siyasi Düşüncesi

Abstract

The power struggle between the papacy and the empire that became visible starting from the mid-11th century in Europe caused a number of thinkers to produce ideas on this matter. Dante, as one of those thinkers, was personally affected by the reflection of said struggle in Florence.

De Monarchia, written on the temporal monarchy, which means empire in its author’s terms, is constructed on three problematics. These are whether the temporal monarchy is necessary for the well-being of the world, whether the Roman people took on the office of empire by right and finally whether the authority of the monarch derives directly from God or mediately through his vicar, the Pope.

* İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Dr. / imertan@istanbul.edu.tr
Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:13 Sayı:52 Güz: 2015 Sayfa: 9-37
Education Science Society Journal / Volume:13 Issue:52 Autumn: 2015 Page: 9-37

Dante's remarks put forth in *De Monarchia* reveal that his political thought does not bear a secular feature. Nevertheless, he has a justified place in history of political thought by criticising the political system as a laic who was not a member of the clergy that dominated the Medieval intellectual life.

Keywords: Dante, De Monarchia, Middle Ages, Empire, Medieval Political Thought

Giriş

Sanat ile siyaset daha doğrusu sanatçılar ile siyaset arasındaki ilişki her zaman ilgiye değer bir konudur. Sanatçı ister kurulu düzenin yanında isterse de kurulu düzene muhalif olsun eğer, sanatsal faaliyetinin yanı sıra siyasi düşünceler de ileri sürüyorsa, siyasi düşünceleri de en az sanatsal üretimi kadar ilgi çeker. Tabii ki, bu ilgi ile kişisel ün arasında doğru orantı bulunur. Özellikle yaşadıkları döneme ve siyasi ortama muhalif ses çıkartanların durumu eğer bir de bu düşünceleri yüzünden baskıya tabi tutulurlarsa toplumsal hafızada daha fazla yer tutar. Bu çalışma, siyasi düşüncelerinden dolayı baskı görmüş büyük bir sanatçının, Dante Alighieri'nin, siyasi düşüncelerini sınırlı bir çerçevede de olsa ele almayı amaçlamaktadır.

Hiç şüphe yok ki Dante bir devlet kuramcısından ziyade bir şair olarak tanınır. Hatta ona haklı şöhretini kazandıran *İlahi Komedy*a dışında eserleri bulunduğu bilgisine sahip olan çevrenin oldukça sınırlı olduğunu kabul etmek gerekir. Oysa yaşadığı şehir olan Floransa'nın siyasi hayatına doğrudan katılmış ve siyasi tercihlerinin bedelini ölümüne kadar süren sürgün hayatıyla ödemiş bir kişi olarak Dante, muhatabı olduğu siyasi gelişmelerin şekil verdiği belirli bir siyasi düşünceye sahiptir. Başkaca bir çok sanatçı gibi Dante de siyasi düşüncesini başta en meşhur eseri olan *İlahi Komedy*a da olmak üzere, ürettiği eserlerine yansıtmıştır (Öz, 1999: 275-288).

Bu çalışmada Dante'nin siyasi düşüncesinin billurlaştığı *De Monarchia* adlı eseri ele alınacaktır.¹ Bir düşünürün siyasi düşüncesi ancak oluşumundaki objektif ve sübjektif koşullar dikkate alınarak anlaşılabilirliğinden öncelikle Dante'nin yaşamı ve yaşadığı dönemdeki siyasi gelişmeler hakkında kısa bilgi verilecek, bunu müteakip münhasıran *De Monarchia*'da ortaya koyduğu siyasi düşüncelerinin üzerinde durulacaktır.

Tarihsel Arkaplan

Yüksek Ortaçağın başlangıcı olarak kabul edilen 11. Yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 12. Yüzyılda devam eden gelişmeler, papalık ile Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu arasındaki iktidar mücadelesinde papalığın imparatorluk karşısında güçlenmesine işaret eden bir dizi olaya

sahne olmuştur. 1059'da Papa II. Nicolaus, Alman imparatorlarının aday gösterme teamülünün terk edilmesini sonuçlayan, papayı seçecek organ olarak Kardinaller Kurulu'nu öngören fermanını yayınlamıştır (Davies, 2006: 365-366). Böylelikle Papa seçimi, kilise dışından kilise içine alınmıştır. Bunu takiben Papa VII. Gregorius'un 1075'te yayınladığı *Dictatus Papae* olarak bilinen ferman; Kilise'nin dünyevi iktidarlar, en başta Kutsal Roma Cermen İmparatoru, karşısındaki bağımsızlığının ve dahası üstünlük iddiasının somut göstergesidir. Zira Papa'nın, *Dictatus Papae*'de sayılan yetkilerine örnek olarak imparatorluk mührünü bizzat kullanmak (VII) ve imparatorları azletmek (XII) bulunmaktadır (Gemalmaz, 2012: 47; Davies, 2006: 368). İmparatorluğun kurucusu olan Şarلمان'dan itibaren "kilisenin yüksek koruyucusu" sıfatını taşıyan imparator, böylelikle papanın iktidarına tabi olmuş olmaktadır: Cluny reformu sonrası "manevi saygınlığını yeniden kazanmış" ve "büyük dinsel uyanış hareketi sayesinde, ruhani değerlerin en yüksek simgesi haline gelmiş" olan Papalık, VII. Gregorius'un şahsında İmparator IV. Heinrich'e diz çöktürmüştür (Bloch, 2007: 713). Böylelikle papa, imparator karşısında bu tarihten önce sahip olmadığı birçok yetkiye kavuşmuştur. Söz konusu dönüşümde belirleyici rolü papalıkta gören Berman bu dönüşümü "Papalık Devrimi" olarak adlandırırken (Berman, 1983: 94-113); bir önceki yüzyılda başlayan ve en bilineni Cluny tarikatı olan reform süreçlerine vurgu yapan Logan ise "11. Yüzyıl reformu" adlandırmasını tercih etmektedir (Logan, 2002: 105-115).

Papalık – dünyevi iktidarlar arasındaki mücadelenin 13. Yüzyıldaki en belirgin iki tezahüründen biri olan Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun "fetret devri"/*interregnum*, 1245 yılında Papa IV. Innocent tarafından aforoz edilerek Deccal ilan edilen II. Friedrich'in ölümüyle (1250) birlikte başlayıp, Habsburg Rudolph'un oybirliğiyle imparator olarak seçilmesine (1273) kadar sürmüştür (Karş. Ozansü, 2014: 51-58). Fetret yahut *interregnum* başta Almanya ve Kuzey İtalya olmak üzere Avrupa'nın bir bölümünün sosyal dokusunu zedelemişti (Ullman, 1965: 186). II. Friedrich'in torunu ve Hohenstaufen'lerin sonuncusu olan Konrad'ın 1268'de Napoli'de infaz edilmesi, papalığın imparatorluğa karşı başkaldırısının billurlaştığı tarihsel an olarak kaydedilmelidir (Heer, 1998: 272-273).² İkincisi ise Papa VIII. Boniface ile Fransız Kralı IV. Philippe arasındaki çekişmedir. Fransız Kralı'nın hükmettiği topraklar üzerinde bulunan ruhbanı vergilendirme girişimiyle başlayan çekişme, yine IV. Philippe'in Pamiers Piskoposu Bernard Saisset'i tutuklaması ve yargılaması ile devam etmiştir. Vergilendirme meselesinde geri adım atan Papa, ruhban zümresinin bir mensubunun dünyevi iktidar tarafından yargılanmasına 1302 yılı sonu yahut 1303 yılı başında yayınladığı *Unam Sanctam* ile cevap vermiştir. Bu

ferman ile Papa, Kilise'nin uhrevi alanın yanı sıra dünyevi alanda da iktidara sahip olduğu iddiasına dayanak olarak iki kılıç teorisini şu ifadeyle ilk kez resmi olarak ilan etmektedir (Canning, 1996: 137-148):

“İncil bize bu ağulda iki kılıç olduğunu söylüyor; biri ruhani, diğeri dünyevi (zamansal). Nitekim kilisede konuşmakta olan havariler, ‘Bak, iki kılıç var’ dediklerinde Tanrı bu çok fazla diye cevap vermedi, yani bu yeterlidir dedi. Dünyevi kılıcın Petrus’un sorumluluğunda olduğunu inkar eden, Tanrı’nın şu sözünü de yanlış tefsir ediyor demektir: ‘Kılıcını kanına sok.’ Dolayısıyla, iki kılıç da kilisenin sorumluluğundadır; biri piskoposların elinde kilise tarafından, diğeri kralların ve şövalyelerin elinde, ama piskoposların rızasıyla kilise için kullanılmak üzere elbet. Dahası, biri diğerine üstün (yani) dünyevi kılıç ruhani kılıca tabi olmalıdır. Havari, ‘güç Tanrı’nındır ve bu gücü kullananlar Tanrı tarafından görevlendirilir’ dediğine göre, (söz konusu) iki kılıç birbiriyile eşit değildir” (Batı’ya Yön Veren Metinler -I- Kökler/Orta Çağlar (∞ - 1350), 2010: 333-334).

Dante Alighieri 1265 yılında tıpkı Kuzey İtalya’nın diğer birçok şehrinde olduğu gibi imparatorluk yanlıları Ghibellinler ve imparatorluk karşıtları ve papalık yanlıları Guelfler (Waley/Dean, 2014: 201) arasındaki siyasi çekişmenin hüküm sürdüğü Floransa’da doğmuştur. Ailesi de Guelf olan Dante 1289 yılında gerçekleşen Campaldino Savaşı’nda Ghibellinlere karşı savaşımıştır (Reynolds, 2006: 34). 1295 yılında Floransa yönetimini elinde tutan loncalardan biri olan hekimler ve eczacılar loncasına kayıt olmuş; 1300’de Floransa’nın altı yöneticisinden biri olarak seçilmiştir. Aynı tarihlerde Floransa’yı yönetmekte olan Guelfler; papalık destekçisi Siyah Guelfler ve papalığın siyasi etkisine muhalefet eden bağımsızlıkçı Beyaz Guelfler olarak ikiye bölünmüşlerdir. Dante’nin Floransa yönetiminde olduğu iki aylık dönemde Beyaz ve Siyah Guelflerin liderleri sürgüne gönderilmişlerdir. Papa VIII. Boniface’nin desteklediği bir darbe ile Siyah Guelflerin Floransa’da iktidarı ele geçirmiş olduğu 1302’de, Beyaz Guelf’lerle birlikte hakkında ölüm cezası verilmiştir (Emmerson, 2006: 160-166; Mazzotta, 2007: 1-13). Hakkında ölüm cezası verildiğinde Floransa dışında olan Dante, bundan sonra bir daha Floransa’ya dönememiş; hayatının sonuna kadar sürgünde yaşamıştır.³

Söz konusu tarihsel arkaplan ve kişisel deneyimleri Dante’nin, diğer eserlerinin yanı sıra, *De Monarchia*’daki imparatorluk savunusunun tarihsel/objektif ve sübjektif temellerine kaynaklık etmiştir. Ünlü’nün ifadesiyle Dante “İtalya yarımadasında gözlemediği hukuksuzluk, kaos ve kar hırsına karşı tepkiliydi. Çare olarak da, bir barış garantörü olarak gördüğü dünya-imparatorluğu fikrini ortaya atmıştı” (Ünlü, 2010: 253). Ünlü’nün altını çizdiği kar hırsı meselesine Epstein da şu ifadelerle değinmektedir: “... Dante

doğup büyüdüğü Floransa'nın 1150'lerde daha küçük daha erdemli ve sahiden daha saf olup olmadığını merak ediyordu ... Dante'nin ilgisini çeken diğer bir husus da yerini bilmeyen sınıf atlama meraklılarıydı”(Epstein, 2014: 177). Dinçkol'a göre de “kendi yurttaşı Machiavelli'nin iki yüzyıl sonra yaptığı gibi İtalya'daki parçalanmışlıktan etkilenmiş ve siyasal düşüncesini barış üzerinde yoğunlaştırmıştır”(Dinçkol, 2001: 228).

Anahatlarıyla *De Monarchia*

1307 ile 1317 yılları arasında bir tarihte yazıldığı kabul edilen (Scott, 2001: 427) *De Monarchia*'da Dante dünyevi monarşiyi ele almayı hedeflerken, meseleyi üç temel soru çerçevesinde incelemektedir. Bu üç soru üzerine kurulan plan çerçevesinde, Kitap I dünyevi monarşinin dünyanın esenliği için gerekli olup olmadığını ele alırken, Kitap II'de ele alınan mesele Roma halkının imparatorluk makamını haklı olarak elde edip etmediğidir. Kitap III ise monarkın yetkisinin/iktidarının doğrudan Tanrı'dan mı yahut dolaylı olarak bir başkasından mı geldiği sorusuna ilişkindir.⁴

Dünyevi monarşinin dünyanın esenliği için gerekli olup olmadığını tartıştığı, daha doğru bir ifadeyle evrensel monarşiyi ya da imparatorluğu haklılaştırmayı amaçladığı ilk soru, Gilson'a göre evrensel felsefi ilkeler için gerekli olan evrensel bir iktidarı savunduğundan, Dante'nin “siyaset felsefesi tarihine en orijinal kişisel katkısıdır”. (Gilson, 1948: 173).

Dante ele aldığı sorunsalı incelemeye dünyevi monarşinin tanımını yaparak başlar. Yazarın kendi ifadesiyle:

“İnsanların ‘imparatorluk’ olarak da adlandırdıkları dünyevi monarşi, zamanla ölçülen şeylerde ve bu şeylerin üzerinde faaliyet gösteren tüm yetkililer/ iktidarlar üzerinde anlamında olarak, zaman içindeki diğer herkesin üzerinde konumlanan bir tek egemen yetkili/iktidardır” (I, ii, 2)⁵.

De Monarchia öncesine tarihlenen *Convivio* adlı eserinekinde oldukça benzer olan (The *Convivio* of Dante Alighieri, 1903: 243) bu tanımla Dante imparatorluğun ne olduğuna ilişkin görüşünü net bir şekilde ortaya koymaktadır. O'na göre imparatorluk dünyevi alanda kendisine eşit herhangi bir başka siyasi iktidarı tanımayan bir iktidar biçimidir. Modern kavramları kullanacak olursak imparatorluğun ülke unsuru bütün dünyadır, halk unsuru ise dünya üzerindeki herkeştir. “Tüm ölümlüler üzerinde hüküm süren” [II, viii, 2] tek bir yönetici; Dante'nin dünyevi monark ile kastettiği budur.

Dante monarşinin dünyanın esenliği için gerekli olduğuna ilişkin olarak ileri sürdüğü argümanlara temel oluşturacak şekilde tüm insanlık bakımından geçerli olan ilk ilkeyi evrensel barış olarak belirler [I, iv, 5]. Ona göre bir bütün olarak insanlığın uygun davranış, öncelikle düşünce ve ikinci olarak düşüncenin bir işlevi ve devamı olan hareket yoluyla sürekli olarak insanlığın akli potansiyelini gerçekleştirmektir. Bu ise ancak “barışın sakin huzurluluğunda” mümkün olabilir [I, iv, 2]. Dolayısıyla da yazar insanın insan olmasının ancak evrensel barış altında mümkün olduğunu benimsemektedir ve tarihsel olarak dünya çapındaki barışın yalnızca kusursuz bir monarşinin var olduğu Agustus’un hükümler döneminde bulunduğunu ileri sürmüştür [I, xvi, 1-2]. İmparatorluğun meşruiyet zemini olarak barışa yapılan bu gönderme Münkler’in “Avrupa siyasi düşünce tarihinde, barış arzusu ile emperyal düzen kurulması fikrini Dante gibi kararlılıkla birleştiren pek az kuramcı vardır” yargısının da temelini oluşturmaktadır (Münkler, 2009: 133). Bu noktada Dante’nin insanlığın “akli potansiyelini gerçekleştirme” düşüncesi, yazarın üzerindeki İbn Rüşd etkisini göstermesi bakımından ayrıca önem arz etmektedir ve İbn Rüşd’ün aklın birliği düşüncesinin cesur bir yorumu olarak adlandırılabilir (O’Donovan/Lockwood O’Donovan, 1999: 413).

Dante, dünyevi monarşinin dünyanın esenliği için gerekli olup olmadığına ilişkin ilk argümanını Aristoteles’e atıfla ileri sürmektedir. Buna göre birden fazla şeyin tek bir amaca yönelmesi durumunda içlerinden biri diğerlerine rehberlik etmeli ve onları yönetmelidir. Dante herhangi bir spesifik atıf yapmamış olmakla birlikte Shaw bu göndermenin Politika, Kitap I Bölüm 5’e yapılmış olduğunu işaret etmektedir:

“Birinin buyruk vermesi, bir başkasının ise söz dinlemesi olgusuna ilkece karşı konamaz; bu hem zorunlu hem de faydalıdır. Gerçekten, bazı şeyler daha doğdukları anda böyle ayrılmışlardır: Bazıları yönetecekler, bazıları da yönetileceklerdir. Bu yöneten-yönetilen ilişkisinin birçok çeşitleri vardır ve bu ilişkilere her yerde rastlanır. Sürekli ya da kesintili öğelerden oluşan ve sonuçta ortak bir birliği olan her şeyde, yöneten-yönetilen ilişkisi ortaya çıkar. Bu bütün doğaları gereğince, özellikle canlı yaratıklarda görülür.” (Aristoteles, 2005: 13).

Dante bu argümanını Aristoteles’e ve İncil’den aldığı aileye, şehir devletine ve krallıklara ilişkin örneklerle desteklemektedir. Tek amaca yönelmiş olan insanlığın da tıpkı bu örneklerde olduğu gibi tek bir kişi tarafından yönetilmesi gerektiğinden hareketle dünyanın esenliğinin bir monarşiyi yahut imparatorluğu gerektirdiğini ileri sürmüştür [I, v].⁶

Dante'ye göre şeylere ilişkin olarak gözlemlenebilir iki düzen bulunmaktadır; parçaların birbirleriyle ilişkilerinin ve parçaların, parça olmayan bir başka varlıkla olan ilişkilerinin düzeni. Bunlardan daha iyi olanı parçaların tek olan varlıkla olan ilişkilerinin düzenidir zira söz konusu tek varlık parçaların kendi aralarındaki ilişkililiklerinin neticesini ya da amacını tayin etmektedir. Parçaların kendi aralarındaki ilişkililikleri, tek varlıkla olan ilişkilerinin yararınayken; bunun aksi geçerli değildir [I, vi, 2]. Bunun siyasi düzendeki sonucu açıktır: Krallık ve krallık altı birimler tek bir hükümdara ya da hükümranlığa, monarka ya da monarşiye tabi olmalıdırlar [I, vi, 4].

Bu noktadan devamla Dante aynı şablonu insanlığa/insan ırkına da uygulamaktadır. İnsanlık, kendisini oluşturan parçalar karşısında bir bütündür ve kendisi de bir bütün olan evrenin bir parçasıdır. İnsan ırkının tek bir hükümdara tabi olması ilkesi bu bakımdan evrenle de uyumludur çünkü evren de tek bir hükümdara, Tanrı'ya, tabidir [I, vii, 2]. Bir başka ifadeyle bütünü oluşturan her bir parça bu bütünün özelliklerini taşımaktadır. Gierke bunu mikrokozmos ya da *minor mundusun*, makrokozmosu yansıtması olarak betimlemektedir. Dahası Gierke'ye göre özünü Acquina'lı Thomas'tan aldığı bu düşünce, Dante'nin devlet teorisinin temeli işlevini görmektedir (Gierke, 1913: 8, dp. 2).

Dante'nin ileri sürdüğü bir diğer argüman ise ilahi kaynaktan gelmektedir. Buna göre Tanrı'nın gayesi, yaratılan her şeyin, doğasının elverdiği ölçüde kendisini göstermesidir. İnsanın, Tanrı'nın sureti olduğu yönündeki görüşünü Kitab-ı Mukaddes'ten alıntılarla destekleyen yazar insanoğlunun Tanrı'yı en çok, bir bütün olduğunda andırdığını ileri sürmüştür. Zira bütünlüğün doğru ölçüsü yalnızca Tanrı'dadır. İnsanoğlu bir bütün olmaya en çok, ancak tek bir hükümdara tabi olması durumunda mümkün olabilecek tek bir varlık halinde bir araya geldiğinde yaklaşır. Dolayısıyla da insanoğlu Tanrı'ya en çok, tek bir kişinin hükümrانlığı altında bulunduğu benzer; bu da Tanrı'nın gayesiyle en uyumlu ve ideal/iyi bir durumda olma anlamına gelir [I, viii, 2-5]. Aynı şekilde insanoğlunun ideal durumda olduğu bir başka örnek olarak Dante, oğulun kusursuz babasının izinden gitmesine işaret etmektedir. İnsanoğlu, cennetin oğludur. Nasıl ki cennete tek bir hareket, *Primum Mobile*, ve tek bir hareket kaynağı, Tanrı, yol göstermekteyse; insanoğlu da babası olan cennetin izinden giderek tek bir hükümdara ve tek bir yasaya tabi olduğunda ideal durumda olacaktır [I, ix, 2]. Dante bu argümanını Kitap I'in sonlarında bir kez daha tekrarlamakta; bu kez Kitab-ı Mukaddes'in yanı sıra Aristoteles'in *Metafizik*'ine de göndermede bulunmaktadır [I, xv].

Dante imparatorluğun dünyanın esenliği için gerekli olduğunun bir diğer dünyevi argümanını, yargı işlevi çerçevesinde ileri sürer. Bu argümanın bir kaç vechesi bulunmaktadır. İlk olarak Dante'ye göre birinin diğerine tabi olmadığı iki hükümdarın arasında ortaya çıkabilecek çatışma durumunda bir yargılama yapılması gereği ortaya çıkacaktır. Birbirlerine eşit olan bu iki hükümdardan biri diğerini yargılayamayacağından, tüm uyuşmazlıkları çözebilecek bir üçüncü kişiye/yüksek yargıca gerek bulunmaktadır ki bu kişi imparatordur [I, x, 2-6]. Böylelikle Dante zımnen imparatora, makamında mündemiç bir tarafsızlık atfetmiş olmaktadır. Dante'nin fiksiyonuyla önemli paralellikler gösteren egemenliğe ve dolayısıyla devletlerin eşitliği ilkesine dayanan modern ulus-devlet sistemindeki uyuşmazlıkların barışçıl çözümü meselesi akla şu soruyu getirmektedir: Dante'nin ulusüstü bir yargı makamı olarak imparatora atfettiği bu rol, modern dönemin uluslararası uyuşmazlıklarının çözümüne yönelik tartışmalara bir katkı sağlayabilir mi? Sills, Dante'nin bu bölümde “ortaya koyduğu ilkelerin bir kaç değişiklikle uluslararası tahkim için bir argümana dönüştürülebileceğini” ileri sürmüştür (Sills, 1914: 150). Henüz Milletler Cemiyeti'nin kurulmadığı I. Dünya Savaşı öncesi dönemde yayınlanan bu çalışmada ileri sürülen devletler üstü emredici otoritenin gerekliliği fikrinin halen tartışılmakta olması, Dante'nin argümanın da geçerliliğini sürdürdüğüne delalet etmektedir.

İkinci olarak adalet kavramını ele alan Dante'ye göre adalet ne kadar güçlüyse dünya da mümkün olabilecek en iyi düzendedir ve adaletin en güçlü olduğu durum ancak bir monarkın hükümdarlığı altında mümkün olabilir [I, xi, 2]. Adaletle ilişkin açıklamaları bu noktadan sonra iki koldan devam etmektedir. İlk olarak adaletin bir boyutunun herkese hakkı olanın verilmesi olarak belirleyen yazar bunu gerçekleştirebilecek kudrete/iktidara sahip olmayanın adaletle uygun olarak davranmamış olacağını ileri sürer. Herkese hakkı olanı verme iradesi ve kudretine/iktidarına tek başına monark sahip olduğundan, adaletin en güçlü olduğu durumdaki dünya monarkın hükümdarlığı altındaki dünya olacaktır [I, xi, 7-8]. İkinci olarak Aristoteles'e referansla⁷ adaletle en aykırı olan şeyin açgözlülük olduğunu belirten Dante bu bakımdan da monarkı işaret etmektedir; çünkü diğer hükümdarların aksine iktidar alanı yalnızca okyanusla, Dante'nin bildiği Dünya ile, sınırlı olan monarkın şiddetle arzu edeceği herhangi bir şey bulunmamaktadır. Dolayısıyla da “tüm insanların içinde adaletin en saf haliyle vücut bulacağı kişi monarktan başkası değildir [I, xi, 12]. Açgözlü olmaması yalnızca, yahut da başkalarından ziyade, monarkın yönetmeye eğilimli olmasını da sağlamaktadır ki; başkalarını yönlendirmek için yönetmeye eğilimli olmak gerekmektedir [I, xiii, 6-8].

Dante'nin kullandığı bir başka argüman ise insan ırkının ideal durumunun bileşenlerinden biri olarak kabul ettiği ve özgür irade anlamında kullandığı özgürlüktür. Akın'ın ifadesiyle “Dante'nin özgürlük tanımlaması çok kesin: Kişinin kendi kendine yargı verebilmesidir, diyor” (Akın, 1993: 63). Dante'ye göre iradenin özgür sayılabilmesi için arzuların yargıya değil ve fakat insanın yargısının arzulara hakim olması gerekmektedir [I, xii, 1-5]. Tanrı tarafından insan doğasına bahşedilen en büyük hediye olan özgürlük [I, xii, 6]⁸ Dante'ye göre en yüksek aşamada monarka tabi olduğunda yaşanabilir. Yazar Aristoteles'in Metafizik'ine gönderme yaparak bir şeyin, başka bir şey için değil kendisi için var olduğunda özgür olduğunu ileri sürer. İnsanoğlunu köleliğe zorlayan sapkın yönetim biçimlerinin aksine – ki bunları da Aristoteles'e referansla demokrasiler, oligarşiler ve tiranlıklar olarak saptamaktadır – iyi yönetim biçimleri, insanların başka bir şey için değil kendileri için var oldukları özgürlüğü hedeflerler; ancak bunların arasından özgürlüğü sağlamaya en yakın olan monarşidir. Bunun nedeni ise insanları en çok monark sevmekte ve onların iyiliği en çok monarkı ilgilendirmektedir. Dahası tüm insanların hizmetkarı olarak monarkın varlığı, siyasi topluluğun yararı için gerekli olan yasaların varlığı gibi gereklidir. [I, xii, 8-13]. Burada Dante, evrensel monarşi savunusunda yönetimlerin yozlaşması ve yasalı siyasi yönetim teorilerinden destek alırken bir kez daha Aristoteles düşüncesinden yararlanmış olmaktadır.

Dante'nin başvurduğu bir diğer argüman ise bir kişinin yapabileceği bir işi birden fazla kişinin yapmasının gereksiz ve anlamsız olduğu ve anlamsız olan şeylerin Tanrı'nın hoşnutsuzluğuna yol açacağı önermesine dayanmaktadır. Bu bağlamda ileri sürmüş olmakla birlikte Dante tüm “tek adam” söylemi bakımından geçerli kabul edilmesi gereken bir esneklik alanı tanımlamaktadır. Eseri boyunca evrensel monarşiyi yahut imparatorluğu ele alan Dante yalnızca bu noktada, söz konusu siyasal yapının uygulanabilirliğine ilişkin bir tespitte bulunmakta ve monark ya da imparatorun, yetki alanındaki her kararı veremeyeceğini kabul etmektedir. Doğrudan monark/imparator tarafından verilmesine gerek olmayan bu kararlara dair Dante iki ölçüt ortaya koymaktadır: Yerellik ve önemsizlik.⁹ Yasayı “hayatı yöneten bir kural” olarak tanımlayan Dante bu noktadan hareketle farklı toplumların farklı yasalara tabi olması gerektiğini kabul ederek bu iki ölçütü içini doldurmaya çalışmıştır. Zira tüm insanlık bakımından ortak olan ve tüm insanlığı ilgilendiren meselelere ilişkin konularda yerel yöneticiler imparatora ve “ortak hukuk”a tabidirler. Herhangi bir karışıklığın önlenmesi için ise bu tür evrensel ilkelerin tek bir kişi tarafından belirlenmesi gerekir. [I, xiv, 4-9].

Dante'nin bir başka eseri olan *Convivio*'nun IV, 4-5 bölümünün genişletilmiş bir versiyonu olan (Davis, 2007: 266; Crozat, 1946: 573) Kitap II, Roma halkının monark makamını bir hak olarak elde edip etmediği meselesini ele almaktadır. Dante bu bölüme geçmişte Roma hakimiyetinin hakka değil silah gücüne dayandığına inandığını belirterek başlamaktadır [II, i, 2]. Yazar, Roma İmparatorluğu'nun hakka dayanarak kurulduğunu ispatlamaya girişirken iki hedefi olduğunu belirtmektedir: Kamusal işlerin yürütülmesini gasp etmiş olan kral ve hükümdarların (prenslerin) önündeki cehalet sisini kaldırmak ve tüm insanların söz konusu yetki gaspçılarının boyunduruklarından muaf olduklarını anlamalarını sağlamak [II, i, 5-6]. Buradan hareketle Dante'nin Kitap II'deki hedefinin imparatorluk iktidarının önündeki dünyevi engeller olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira Kitap III'te uhrevi engel olan Papalık iktidarını ele alacaktır.

İlk olarak altı çizilmesi gereken nokta bu kitapta ileri sürülen düşüncelerinin temelini ilahi bir hak kavrayışına dayanmakta olduğudur. Zira Dante'ye göre Tanrı tarafından yaratılmış olan dünyada, hak yalnızca ilahi iradenin yansımasıdır. Bu nedenle de ancak ilahi iradeyle uyumlu olan gerçek hak olabilir. Roma imparatorluğunun hakka dayanıp dayanmadığı meselesinin ele alındığı bu kitabın üzerine inşa edildiği temel ilke budur [II, ii, 5-7].

Dante'nin bu bağlamdaki ilk argümanı en asil ırkın diğer insanları yönetmesi gerektiğidir. En asil ırk olan Roma halkının da diğer insanları yönetmesi gerekir [II, iii, 2-3]. Asalet ile erdem arasında bağlantı kuran yazar, siyasi iktidar ile asalet arasındaki bağ için bir kez daha Aristoteles'e başvurur. Onurun erdemin ödülü olduğunu ileri süren Aristoteles'in bu önermesine (Aristotle's Nichomachean Ethics, 2011: 77, Book 4, Chapter 3, 11b, 35; Aristoteles, 2012: 78) her yönetici pozisyonun bir onur olduğunu ekleyerek böylelikle her yönetici pozisyonun erdemin ödülü olduğu sonucuna ulaşır [II, iii, 3]. Dante erdemin iki kaynağına paralel olarak asaletin iki kaynağı olduğunu ileri sürer. Bunlar kişinin kendi erdemlerinden kaynaklanan kendi asaleti ve atalarının erdemlerinden kaynaklanan atalarının asaleti [II, iii, 4]. Bunun yanı sıra asillerin diğer insanları yönetmesi gerektiği iddiasını temellendirmede İncil'den de faydalanır [II, iii, 5]. Roma halkının asaletini, ise Roma halkının babası kral Aeneas'ın asaletine dayandıran Dante; dünyanın en asil halkının Roma halkı olduğunu böylece ispatlamış olduğunu ileri sürmektedir [II, iii, 6-17].

Dante'nin, tipik bir Ortaçağ insanı olarak zihin dünyasına işaret eden bir argümanı da; Tanrı'nın gündelik olaylara ilişkin iradesinin somutlaştığı

mucizelere dayanarak gerçekleşen şeylerin, *ordallerin* (Ozansü, 2014: 153-157), Tanrı'nın iradesinin bir sonucu olması dolayısıyla bir hakka dayandığıdır [II, iv, 1]. Dante'ye göre, Roma İmparatorluğu üstünlüğünü elde ederken mucizelerin yardımından yararlanmıştı; bu da Tanrı'nın iradesinin bu yönde olduğunun ve dolayısıyla da bir hakka dayandığının ispatıdır [II, iv, 4-5]. Benzer bir başka argümanında da Dante, dünyevi meselelere ilişkin ilahi hükmün nasıl tecelli edeceği meselesini ele almaktadır. Bu kitapta takip ettiği soru bakımındansa ilahi hükmün iki tecelli biçiminin üzerinde durur: Yarışma ve düello [II, vii, 9-13]. Dünyaya hükmetme yarışının ilk ve tek kazananı olarak Roma halkı [II, viii, 2-3] için bu durum ilahi bir buyrukla mümkün olmuştur [II, viii, 1]. Tıpkı yarışma gibi düello yoluyla elde edilen şey de hakka dayanarak elde edilmiştir [II, ix, 1]; zira bu da dünyevi meselelere ilişkin ilahi iradenin bir yansımasıdır. Dante düellonun “tanımlayıcı karakteristiklerini” de ortaya koyar. Bunların ilki düellonun uyuşmazlık çözümünde son çare olmasıdır. Diğer tüm yolların araştırılmış olması, düelloyu “adalet için gerekliymiş gibi” benimsemek zorunda kalmış olmak gerekmektedir. İkinci karakteristikse tarafların karşılıklı anlaşmayla ve nefret ya da sevgi olmaksızın yalnızca tutkulu bir adalet kaygısıyla düelloya girişmeleridir [II, ix, 3-4]. Dante'ye göre Roma halkı bu açıdan da imparatorluğu hakka dayanarak elde etmiştir; zira tarihte Roma'nın girip kazandığı düellolar bunun ispatıdır [II, ix, 12-18].

Dante bir sonraki argümanını temellendirmeye, “iki birey arasındaki şeylere ve insanlara dair bir ilişki” şeklindeki hak tarifiyile başlar ve bir toplum varlığını sürdürmesini hakka saygı gösterilmesine bağlar [II, v, 1]. Burada Dante'nin kullandığı “jus” kelimesinin haktan daha geniş anlamda hukuku ve adaleti de kapsadığını belirtmek gerekmektedir (The De Monarchia of Dante Alighieri, 1904: 88, dp. 1), ki Crozat doğrudan “hukuk” şeklinde kullanmaktadır (Crozat, 1946: 597). Söz konusu tanımın temelinde Aristoteles'e dayanmakla birlikte Acquina'lı Tomas ve Albertus Magnus'un görüşlerinden de yararlandığı ileri sürülmüştür (Silverstein, 1938: 333). Yazara göre herhangi bir toplumun hedefi üyelerinin ortak iyiliği olduğuna göre; her hakkın ereği de ortak iyiliktir ve iyiliği hedeflemeyen bir hakkın var olması imkansızdır [II, v, 2-3]. Bu önermelerinin vardığı nokta ise Romalıların toplumun ortak iyiliği uğruna kişisel çıkarlarını hiçe saymalarındır. Dante bunu iki boyutlu olarak ele almaktadır: Kurumlar ve bireyler/yurtaşlar. Kurumlar çerçevesinde Cicero'ya atıfla Dante, Roma İmparatorluğu'nun savaşlar da dahil olmak üzere faaliyetinin tümüyle imparatorluk topraklarını ve müttefiklerini adaletli şekilde ve sadakatle korumak olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle de Roma hakimiyetinden anlaşılması gereken tahakküm değil korumadır [II, v, 7]. Shaw'un burada kullandığı ifade “collegiate bodies”dir ve ilgili dipnotunda

bunun “her şeyden önce Roma Senatosu” olduğunu ileri sürmüştür (Dante, 2003: 41, dp. 9). Haklıdır da. Zira Dante'nin buna ilişkin olarak verdiği örnek Cicero'dan yaptığı bir alıntıdır ve bu örnekte Cicero “devlet gücünün” kullanılmasından bahsetmektedir. Bireysel boyuta ilişkin olarak ise Roma'nın tarihsel kişiliklerinin yapmış olduğunu ileri sürdüğü fedakarlıklara göndermede bulunmaktadır [II, v, 8-17]. Silverstein'a göre Dante bu paragrafta tüm erdemlerin ilki olan *caritas*'tan *amor patriae*'yi türetmektedir (Silverstein, 1938: 329). Kantorowicz'e göre ise Dante böylelikle “vatan için ölmeye yeni bir hukuki-felsefi cephe” açmış olmaktadır (Kantorowicz, 2005: 122). Ancak Dante'ye göre iktidarının kökeni uhrevi olan imparatorluğun amacı doğrultusunda “şehit” olmak Tanrı'nın iradesinin gerçekleştirilmesi amacı uğurunda ölmek anlamını da taşıdığından, tipik bir Ortaçağ düşünürünün böyle seküler bir fikre sahip olduğunu ileri sürmek tartışmaya açıktır.

Sonuç olarak Roma halkı dünyayı fethederken kamusal/ortak yararı hedeflemiş olduğundan bunu hak doğrultusunda yapmış ve dolayısıyla da imparatorluğu haklı olarak elde etmiştir [II, v, 19-20]. Bir başka ifadeyle Dante'ye göre Roma halkının imparatorluk iktidarına sahip olmalarının haklılığı; hakka ve insanlığın esenliğine ilişkin algılarına ve devlete (commonwealth) yönelik iyi niyetlerine dayanmaktadır (Silverstein, 1938: 330). Ağaoğulları Dante'nin bu argümanının tarih boyunca emperyalizm tarafından kullanıldığına dikkati çekmektedir (Ağaoğulları/Köker, 2008: 47).

Roma halkının dünya üzerindeki evrensel hakimiyetinin haklı olduğuna ilişkin bir diğer argümanı, Roma halkının doğa tarafından bu göreve atandığıdır. Dante, doğanın şeyleri kapasitelerine göre düzenlediğini ileri sürerken, Aristoteles'e göndermeyle, her zaman bir amaç doğrultusunda hareket ettiğini ve amacını farklı işlevleri yerine getirecek insanlar aracılığıyla gerçekleştirdiğini ileri sürer [II, vi, 3, 6]. Bir kez daha Aristoteles'e dayanarak bazı insanların yönetmek bazılarının ise yönetilmek ve hizmet etmek üzere doğduğunu kabul ederek [II, vi, 6] doğanın, Roma halkını dünyaya hükmetmekle görevlendirilmiş olduğunu belirtmiştir [II, vi, 8]. Dante bu argümanının dayanağı olarak daha önce Roma halkı hakkında ileri sürdüğü görüşlerini ve Virgil'in *Aeneid*'inden iki pasajı işaret etmektedir [II, vi, 9-10], (Virgil, 2007:155, VI, 847-853). Belirtmek gerekir ki Dante'nin ileri sürdüğü argümanlar içinde en az temellendirdiği argüman budur.

Roma İmparatorluğu'nun hakka dayandığına ilişkin son argümanında Dante bir uyarıda bulunur. İddiasına göre “temelde akla dayanan” öncüklerin aksine bu argümanı Hıristiyan inancına dayanmaktadır. Buna göre İsa'nın

Roma İmparatorluğu topraklarında doğmuş olması, Roma'nın imparatorluk makamının hakka dayandığının uhrevi göstergesini oluşturmaktadır. Zira Dante'ye göre, Roma İmparatorluğu bir hakka dayanmıyor idiye, İsa doğumuyla bir adaletsizliği onaylamış olacaktır ki böyle bir şeyin olması mümkün değildir [II, x, 4-8]. Aynı şekilde Dante, ilk günahtan dolayı bütün insanlık adına İsa'nın cezalandırılmış olmasının ancak Roma İmparatorluğu'nun cezalandırma yetkisine sahip olması halinde mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. İsa'nın vücudunda cezalandırılan tüm insanlık olduğuna göre, cezalandırma yetkisinin de tüm insanlık üzerindeki iktidara dayanması gerekir [II, xi, 4-6].

Üçüncü ve son kitabın ele aldığı soru ise monarkın yetkisinin/iktidarının doğrudan Tanrı'dan mı yoksa dolaylı olarak bir başkasından mı geldiğidir. Hemen belirtmek gerekir ki Dante'nin “bir başkası” ile kastettiği seküler bir kaynak değil ve fakat Papa'dır [III, i, 5]. Zira bilindiği üzere Ortaçağ siyasi düşüncesine hakim olan Kilise'nin genel teorisi uyarınca “tıpkı diğer tüm Hükümdarlar gibi imparator da yetkilerini dolaylı olarak Tanrı'dan ve doğrudan Kilise'nin Başından” alır (Gierke, 1913: 13). Dolayısıyla konusu itibariyle bu kitapta Dante'nin siyasi iktidarın kaynağı meselesini ele aldığı kolaylıkla kabul edilebilir.

Dante iktidarın herhangi bir aracı olmadan doğrudan Tanrı'dan geldiği “hakikatine” karşı çıkanları üç gruba ayırmaktadır: Bizzat Papa'nın kendisi, diğer din adamları ve nihayet yalnızca Kilise'nin iyiliğini düşünenler [III, iii, 7]. Dante bu üç kategoriden yalnızca sonuncusunu muhatap aldığını belirtmektedir [III, iii, 18]. İlk iki kategori yani Papa ve din adamları kutsal sözleri bir kenara bırakıp geleneklere dayanmalarından dolayı tartışmanın dışında bırakılmalıdırlar [III, iii, 11-17].

Bu noktadan sonra Dante ilk iki kitapta başvurmadığı bir yönteme başvurur ve kendi iddialarını destekleyecek argümanlar ileri sürmek yerine, karşı argümanları çürütmeye çabalar. Tevrat'ın *Yaratılış* bölümünde yer alan biri güçlü biri cılız iki ışığın ruhani ve dünyevi iktidarları işaret ettiği iddiasını yine aynı kaynağa dayanarak reddeder; çünkü bu iki ışık dördüncü gün yaratılmışken insan altıncı gün yaratılmıştır. Günahın zafiyetinin devaları olan bu iktidarların, insanın ilk günahı işlemesi bir yana henüz yaratılmamış olduğu anda var olan bu iki ışık olması Tanrı'nın doğanın düzeninden sapmış olduğu anlamına gelecektir [III, iv, 12-16]. Dante dünyevi devletin kökenine ilişkin olarak Agustinci görüşü tekrar eden bu argümanını Ay'ın Güneş'le olan ilişkisine dayanan bir analogiyle derinleştirir. Ay'ın ışığının bolluğunun

kaynağı Güneş olmasına karşılık; Ay, Güneş'ten türemez. Zira Ay'ın varlığı, iktidarı/gücü ve işleyişi birbirinden farklı şeylerdir. Tıpkı Ay ve Güneş ilişkisinde olduğu gibi dünyevi alem de varlığını, iktidarını/hakimiyetini ve de işleyişini ruhani olana borçlu değildir. Buna karşılık dünyevi iktidar ruhani iktidardan cennetteki rahmet ışığı ve dünya üzerinde de Papa'nın kutsaması vasıtasıyla daha etkili çalışma kudretini alır [III, iv, 17-21]. Bu noktada Shaw kamu hukuku bakımından önem arz eden bir meselenin altını çizmektedir: Dante'nin bu paragrafta devletin kökenine ilişkin olarak ileri sürdüğü görüşleri ile Kitap I'de ileri sürdüğü görüşler arasında bir çelişki bulunmakta mıdır? Shaw, bu noktanın tartışmaya açık olduğunu ileri sürerken Kitap I'de Dante'nin devletin “insanın nefsinin yansıtan doğal bir siyasi örgüt” olduğu görüşüne sahip olduğunu ileri sürmüştür (Dante, 2003: 71, dp.12). Gerçekten de Dante, Tanrı'nın yarattıkları için belirlediği nihai hedefin doğalarına uygun faaliyetler olduğunu; insana özgü faaliyetlerin de birey, hane, cemaat, şehir ya da krallıkla değil yalnızca bir bütün olarak insan ırkı tarafından tam olarak gerçekleştirilebileceğini ileri sürerek [I, iii, 3-4] insan doğası ile siyasi birimler arasında bir bağ kurmuş olur.

Dante'nin çürütmeyi hedeflediği bir sonraki argüman ise Levi'yle Yahuda arasındaki ilişkinin kiliseyle imparatorluk arasındaki ilişkiyi simgelediğidir. Buna göre tıpkı Levi'nin Yahuda'ya üstün olması (ondan önce doğmuş olması) gibi kilise de imparatorluğa üstündür. Dante bu benzetmenin çürütülebileceğini ileri sürer ancak bunu yapmaksızın üstünlük iddiasına karşı çıkar ve gerontokraziye karşı meritokrazi tarafında pozisyon alarak hakimiyetle doğumun birbirinden farklı olduğunu belirtir. Örnek olarak ise bir kişinin kendisinden daha yaşlı olan bir kişiden daha yüksek rütbeye sahip olabileceğini gösterir. Üstelik bunu ruhban sınıfı hiyerarşisinde somutlaştırarak piskoposların başdiyakozlarından yaşça küçük olduğuna işaret eder [III, v, 2-5].

Buraya kadar *Yaratılış*'tan kaynaklanan argümanlara yanıt veren Dante'nin ele aldığı bir sonraki argüman Tevrat'ta geçen Kral Şaul'un, Tanrı'nın emriyle onun vekili olarak hareket eden Samuel tarafından tahta çıkarılması ve sonra da indirilmesinden kaynaklanmaktadır. Dante bu olaya dayanarak Tanrı'nın vekilinin yani Papa'nın dünyevi iktidarı verme, geri alma ve başkasına devretme yetkisine, dolayısıyla da imparatorluğun Papalığa tabi olduğu iddiasına karşı çıkar. Aslında Dante'nin buradaki karşı çıkışının birden çok veçhesi vardır. İlk olarak vekil ile elçi/haberci arasında bir ayırım yapmaktadır; zira ona göre Samuel Tanrı'nın vekili değil elçisi/habercisidir [III, vi, 3]. Vekile hukuk ya da kendi takdir yetkisi çerçevesinde bir yetki alanı tanınmıştır ve tanrısının hiçbir

şey bilmediği meselelerde hukuk uygulayarak ya da kendi takdir hakkını kullanarak eylemde bulunur. Buna karşılık bir elçi/haberci kendisini gönderen Tanrı'nın iradesine tabidir ve Tanrı'nın iradesinin bu dünyada yansımına aracılık eder. Elçi ile vekil arasındaki fark, tıpkı yazar ve çevirmen arasındaki fark gibidir [III, vi, 5-6].¹⁰ Bu noktadan hareketle Dante iki tespitte bulunur: İlk olarak Tanrı'nın yapabileceği her şeyi vekilinin de yapabileceği iddiasını reddeder ve ikinci olarak Tanrı'nın yapmış olduğu bir şeyi elçisi/habercisi aracılığıyla geri alamayacağını, dolayısıyla vekilinin de bunu yapamayacağını belirtir [III, vi, 7].

Dante'nin ele aldığı bir diğer argüman *Matta*'da geçen İsa'nın “günnük”ün yanı sıra altın da almasına dayanmaktadır. Bu olay İsa'nın ruhani ve dünyevi şeylerin hükümdarı olduğuna işaretken; İsa'nın vekili de tıpkı onun gibi aynı şeylerin hükümdarıdır. Dante Kitab-ı Mukaddes'te geçen söz konusu ifadenin bu şekilde yorumlanması kabul eder. Onun karşı çıktığı, Papa'nın da her iki iktidara sahip olduğudur; çünkü ister insani ister ilahi olsun hiçbir vekillik asıla eşit olamaz. Petrus'un halefi olan Papa da hiç değilse doğanın işleyişi bakımından ilahi güce eşit değildir (III, vii, 1-6). Bir diğer argüman olarak yine *Matta*'da İsa'nın Petrus'a “Göklerin Egemenliği'nin anahtarlarını sana vereceğim. Yeryüzünde bağlayacağın her şey göklerde de bağlanmış olacak; yeryüzünde çözeceğin her şey göklerde de çözülmüş olacak” ifadesine dayanan, Tanrı'nın Petrus'un halefine her şeyi “bağlama ve çözme” iktidarını verdiği, böylelikle de Papa'nın imparatorluğun yasa ve emirlerini “çözebileceğini”, buna karşılık dünyevi iktidarın yerine yasa ve emirler “bağlayabileceği” düşüncesine karşı çıkar. Dante'ye göre “her şey” sözü mutlak anlamda değil belirli bir bağlamda okunmalıdır ki bu bağlam “cennetin krallığının bekçiliği” ile sınırlıdır [III, viii]. Dolayısıyla da “bağlama ve çözme” iktidarı imparatorluğa ait olan dünyevi alana değil ve fakat yalnızca kiliseye ait olan uhrevi alana aittir ve ancak bu alandaki kararları çerçevesinde imparatorluğu bağlayabilir.

Dante'nin bir sonraki hedefi yukarıda bahsedilen Papalık fermanı *Unam Sanctam*'da resmi ifadesini bulan “iki kılıç teorisi”dir. Dante, Petrus'un İsa'ya “işte burada iki kılıç var” şeklindeki sözlerinin dünyevi ve ilahi iktidarı temsil ettiği ve bu iki iktidarın Petrus'un haleflerinde de bulunduğu iddiasına karşı çıkar. Karşı çıkışı iki argümana dayanmaktadır. İlk olarak Dante bu ifadenin geçtiği bağlama işaret eder ve İsa'nın havarilerini yaklaşan tehlikeye karşı uyardığını belirttiğini belirtir [III, ix, 6-7]. Dolayısıyla da buradaki kılıç kelimesinin, Papalık iktidarı savunucularının iddialarının aksine, bir alt metni bulunmadığını ileri sürmüş olur. Diğeri ise bu sözleri söyleyen Petrus'un

“düşünmeden konuşan” bir kişi olduğudur ki; bunun nedeni Petrus’un inancının samimiyetinin yanı sıra “basit ve açık yürekli” doğasıdır [III, ix, 9]. Dante bu görüşü doğrultusunda İncil’den bu yönde örnekler vermekten geri kalmaz [III, ix, 10-17].

Kitab-ı Mukaddes’e dayanan iddialara karşılık veren Dante bu noktadan sonra bazı tarihi olayları ele alır ve kendi ifadesiyle “insan davranışları ve insan aklına” dayanan argümanlara döner [III, x, 3]. Bunların ilki “Konstantin Bağışı” olarak adlandırılan olaydır. Konstantin Bağışı, cüzzam hastalığının Papa Sylvester tarafından iyileştirilmesinin ardından imparator Konstantin’in imparatorluk makamını kiliseye hediye etmesidir (Russell, 1996: 365-366).¹¹ Bağış fiksiyonunun henüz çürütülmemiş olduğu dönemde Dante bu olayın Papalığın siyasi gücünün kanıtı olduğu iddiasına iki veçheden karşı çıkar: Ne Konstantin imparatorluk ayrıcalıklarını başkasına verebilir ve ne de kilise bunları kabul edebilir [III, x, 4]. İmparator böyle bir tasarrufta bulunamaz çünkü hiç kimsenin bulunduğu makamla çatışan şeyleri yapmaya hakkı yoktur. İmparatorun görevi de insanlığı tek bir iradeye tabi tutmak olduğundan buna aykırı şekilde imparatorluğu bölmesi mümkün değildir [III, x, 5-13].

Bunun yanı sıra Dante, kilisenin temeli ile imparatorluğun temelini farklılığının altını çizer. Kilisenin temeli İsa iken imparatorluğun temeli “insan hakkıdır”. Dante hiç şüphe yok ki “insan hakkı” kavramını bugünkü modern karşılığı anlamında kullanamaz. Hatırlanacağı üzere yukarıda Kitap II’de imparatorluğun bir hakka dayandığını savunmuştu. Burada başına insanı ekleyerek kilisenin ilahi temeline karşılık, imparatorluğun dünyevi temeline işaret ettiği sonucuna ulaşılabilir. Nasıl ki kilisenin kendi temeline aykırı hareket etmesi mümkün değilse; imparatorluk da bu insan hakkına aykırı tasarrufta bulunamaz ve imparatorluk gücüne sahip olan imparatorluğu bölemez [III, x, 7-9]. Dahası imparatorluk gücü, bu gücü kullanana önceldir. Bir başka ifadeyle imparator, imparatorluk gücüne tabidir ve bu gücü kullanmak üzere görevlendirilmiştir. Dolayısıyla da varlığı imparatorluktan türeyen imparatorun bu yapıyı değiştirmesi mümkün değildir [III, x, 10-11]. İmparatorluğun, imparatora öncel olduğunu ileri sürmekle Dante’nin aslında farkında olarak ya da olmayarak yaklaşık 300 yıl sonra Bodin’de egemenlik kavramıyla karşımıza çıkacak olan siyasi iktidarın hükümdarın şahsından soyutlanarak kurumsallaştırılmasının temelini atmış olduğu ileri sürülebilir. Bu anlamda kurumsal iktidarın yürütücüsü olan imparatorun diğer herhangi bir kişiden farkı yoktur. Zira Dante’ye göre bir imparatorun, imparatorluğun yetki alanının bir kısmını ayırması mümkünse bunu başka birisinin de yapması mümkündür. Bu tür bölmeler nihayetinde imparatorluğu yok edeceğinden

imparatorun böyle bir şey yapabileceğinin kabul edilmesi akla aykırıdır [III, x, 12-13].

Dante'ye göre imparatorun imparatorluğun bir kısmını bağışlaması mümkün olmadığı gibi kilisenin böyle bir bağışı kabul etmesi de mümkün değildir. Dante bunu açıklamak için bir kez daha İncil'e başvurur. Ona göre kilisenin dünyevi şeyler edinmesi açıkça yasaklanmıştır. Dante bu iddiasına dayanak olarak Matta'da geçen İsa'nın "Kuşağınıza altın, gümüş ya da bakır para koymayın..." sözlerini ileri sürer (III, x, 14). Bununla birlikte imparator, mülkiyetini devretmeksizin ve yalnızca kendisinin ve yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak için gelirlerini idare etmek üzere kiliseye malvarlığı emanet edebilir [III, x, 16-17].

Dante'nin çürütmeye giriştiği bir diğer argüman ise kiliseyi Lombardlara¹² karşı koruyan Şarlman'ın imparator unvanını Papa'dan almış olması ve bundan sonra da Roma imparatoru olanların tümünün kilisenin koruyucusu olarak bu makama ancak kilise tarafından atanabilecekleridir. Dante'nin cevabı oldukça nettir: Gasp yoluyla elde edilmiş bir hak, hak teşkil etmez. Bunun yanı sıra yazar bir de karşı örnek olarak Papa Leo'nun İmparator Otto tarafından yeniden makamına getirilmiş olmasını sunar (Ullmann, 2003: 77). Zira bununla da aynı şekilde kilisenin imparatora tabi olduğu ispatlanabilir [III, xi, 2-3].

Dante bir sonraki argümanında Aristoteles'in töz ve ilinek ayrımından yararlanır. Buna göre bir tek türe ait olan şeyler, bu türe ait olan tüm şeyler için ölçüsü olan bir şeye indirgenir; dolayısıyla da tüm insanlar aynı türe ait olduklarına göre ortak ölçüleri olarak bir insana indirgenmeleri gerekir. Papa ve imparator da insan olduklarına göre bir tek insana indirgeneceklerdir ki, Papa başka bir insana indirgenemeyeceğinden imparatorun ve diğer tüm insanların ölçüleri ve hükümlerleri çerçevesinde Papa'ya indirgenmeleri gerekir [III, xii, 2]. Dante, Aristoteles'in töz ve ilinek ayrımını papa ve imparator olmaya uygulayarak insan olmanın töz kategorisinde değerlendirilmesi gerekirken papa ya da imparator olmanın ilinek kategorisine girdiğini ve insan olmanın başka, papa ya da imparator olmanın başka kategoriler olduğunu ileri sürer. Sonuç olarak Dante'ye göre farklı işlevler gören papa ve imparatorun birbirleriyle aynı tür içinde ilişkili oldukları da iddia edilemez [III, xii, 9].

Dante kilise iktidarı lehine argümanları çürütme girişiminin ardından kendi argümanlarını sıralamaya başlar. Dante imparatorluk yetkisinin doğrudan Tanrı'dan türediğini bir kez daha tekrarlar fakat Kilisenin konumunun altını

çizer. Zira Kilise imparatorluk yetkisinin ya da iktidarının kaynağı olamaz çünkü bir şey kendisinin varlığından önce var olan ya da kendisi henüz tamamen işlevsel değilken var olan bir başka şeyin iktidarının kaynağı olamaz [III, xiii, 3].

Dante'ye göre Kilisenin Roma hükümdarına yetki bahsetme iktidarına sahip olabilmesi için bu iktidarı ya doğrudan Tanrı'dan, ya kendisinden, ya bir imparatorundan, ya da tüm insanların rızasından yahut en azından tüm insanların içinde en istisnai olanından gelmiş olması gerekir ki bunların hiçbiri doğru değildir [III, xiv, 1]. Tanrı'dan almış olması için bunun ya ilahi yasaya ya da doğa yasasına dayanması gerekir. Ancak kilise doğrudan Tanrı tarafından kurulmuş olduğundan doğa yasası böyle bir iktidarın kaynağı olamaz. Bir bütün olarak ilahi yasayı içeren ne Eski Ahit ne de Yeni Ahit kilisenin dünyevi şeylere karışmasını öngörmemektedir. Hatta tam aksine ilk rahiplerin bu tür müdahalelerden uzak durmaları ihtar edilmiştir [III, xiv, 2-5]. Hiç kimse kendisine ait olmayan bir şeyi veremeyeceğinden Kilise kendisine de vermiş olamaz; zira bu iktidarı kendisine vermek daha önce buna sahip olmadığı anlamına geleceğinden kendisine ait olmayan bir şeyi vermiş olacaktır [III, iv, 6]. Dante bir imparatorundan alınmamış olduğunun daha önce ispatladığını söyler. Tüm insanlardan ya da onların içinde en istisnai olanından da alınamayacağını ileri sürer çünkü ona göre bu fikir Asyalı ve Afrikalıların tümünün yanı sıra Avrupa'da yaşayanların büyük bir bölümüne de son derece ters gelmektedir [III, xiv, 7].

Dante'ye göre kilisenin imparatorluk yetkisi verme iktidarına sahip olması kendi niteliğiyle çelişir; çünkü bir şeyin sahip olduğu iktidarlar onun doğasından kaynaklanır ve amacını gerçekleştirmeye hizmet ederler [III, xv, 1]. Dante burada geçen doğa ifadesinin öncelikle ve büyük ölçüde biçime göndermede bulunduğunu belirtir. Kilisenin biçimi ise İsa'nın sözleri ve hareketleridir. Dante bir kez daha doğrudan alıntı yapmak suretiyle Kitab-ı Mukaddes'e başvurur ve kilisenin sözlerini ve hareketlerini takip etmesi gereken İsa'nın, bu dünya ile ilgilenmediğini ileri sürer [III, xv, 4-7]. Dante kilisenin İsa'yı takip etmesi gerektiğine ilişkin olarak Yuhanna, 13, 15'e ("Size yaptığımın aynısını yapmanız için bir örnek gösterdim") ve Yuhanna 21, 19'a ("Bunu Tanrı'yı ne tür bir ölümle yücelteceğini belirtmek için şöyledir. Sonra ona, 'Ardımdan gel' dedi."; vurgu eklenmiştir) ve bu dünya ile ilgilenmediğine ilişkin olarak Yuhanna, 18, 36'yı ("İsa, 'Benim krallığım bu dünyadan değildir' diye karşılık verdi. 'Krallığım bu dünyadan olsaydı, yandaşlarım, Yahudi yetkililere teslim edilmemem için savaşırıldardı. Oysa benim krallığım buradan değildir'") alıntılarını yapmaktadır.

Son olarak Dante imparatorluğun iktidarının kaynağının kilise olmadığını ispatlamak üzere siyasi iktidarın kaynağının Tanrı olduğunu ispatlamaya girişir. İnsanoğlu yozlaşabilirlik ile yozlaşmazlık arasında durur. Buna paralel olarak da insanın iki amacı vardır; biri bu dünyada diğeri ise sonsuz yaşamda mutluluk. Bu iki amaç için iki ayrı rehber vardır: Sonsuz yaşamda mutlu olmak için insanoğlunu vahyedilmiş hakikate uygun şekilde ebedi yaşama yönlendiren Papa ve insanoğluna dünyevi mutluluk için felsefenin öğretilerine uygun olarak rehberlik edecek olan imparator. Bu dünyanın düzeni cennetin düzeninin bir sonucu olduğuna ve cennet de Tanrı tarafından yaratılmış olduğuna göre; dünya düzeninin koruyucusunu seçecek ve onaylayacak en üstün makam da Tanrı'dır. Dolayısıyla da imparator seçiciler aslında yalnızca ilahi takdiri ilan etmektedirler [III, xvi, 4-13].

De Monarchia'nın sonunda Dante imparatorun Papa karşısındaki pozisyonu konusunda sınırlı da olsa geri olarak kabul edilebilecek bir adım atar. İmparatorun iktidarının kaynağının kilise olmaması, onun hiçbir şekilde Papa'ya tabi olmayacağı anlamına gelmemektedir. Her ne kadar imparator dünyevi mutluluğun rehberi olsa da bu mutluluk ebedi mutluluktan sonra gelmektedir. Dolayısıyla tıpkı en büyük oğlun babasına gösterdiği saygı gibi Sezar da Petrus'a saygı göstermelidir [III, iv, 17-18]. Dante'nin söz ettiği saygının, Papa'ya ait olan yani uhrevi alanla sınırlı bir anlam taşıdığı kabul etmek gerekir. Bir başka ifadeyle "(b)uradaki saygı tabiyet anlamında değil, papanın ruhani amaçlarına ahlaki ve dini saygı anlamındadır" (Dinçkol, 2001: 234 ve ayrıca bkz. Crozat, 1946: 617). Zira yukarıda verilen Dante'nin imparatorluk tanımı ışığında da bu sonuca ulaşmak gerekir. İmparatorun egemenliği "zamanla ölçülen şeyler" ile sınırlıdır. Zamana tabi olmayan yani uhrevi alan ise Papa'ya aittir. Dante *De Monarchia*'da, bu iki iktidar odağı arasında ortaya çıkabilecek olası bir çatışmaya ilişkin herhangi bir tespit bulunmaz (Ağaoğulları, 2011: 276; karşı. Akad/Vural Dinçkol, 2006: 54). Bununla birlikte söylemekten kaçındığı bir şeyi yazara söyletme pahasına şöyle bir spekülasyonda bulunulabilir: Bir Hıristiyan olan imparator, kul olarak Papa'ya tabi olduğu; "en büyük oğlun babasına gösterdiği saygı gibi Sezar da Petrus'a saygı göstermelidir". Bunun tam tersi de geçerli kabul edilmelidir. Dünyevi alandaki faaliyetlerine ilişkin olarak bir başka ifadeyle insanoğlunun bir üyesi olarak Papa'nın da imparatora tabi olması gerektiği sonucuna ulaşılabilir.¹³

***De Monarchia*'daki Siyasi Düşüncenin Kritiği**

De Monarchia'ya ilişkin yukarıdaki açıklamaların sonunda yazarına ilişkin iki temel soru ortaya atılabilir: Birincisi Dante bir siyaset felsefecisi midir? İlk

sorunun cevabı her ne olursa olsun ikincisi ise seküler düşüncenin kökenleri Dante'de bulunabilir mi?

Dikkatle incelendiğinde Dante'nin siyasi düşüncesinin zikzaklı bir yol izlediği hemen göze çarpmaktadır. Aristoteles'ten İbni Rüşd'e, Aquino'lu Thomas'tan Kitab-ı Mukaddes'e geç Ortaçağ dünyasının temel kaynaklarını kullanmasına rağmen Dante için ne Aristocu, ne İbni Rüşdcü, ne Thomasçı ne de katı bir Hıristiyan düşünürü demek mümkün değildir. Bu eserleri, ele aldığı sorunsallara ilişkin düşüncelerini temellendirirken özensiz bir şekilde kullanmaktadır. Bu eserlerin tümünü, herhangi birinin kritiğini yapmaksızın yalnızca kendi argümantasyonuna basamak olacak şekilde kullanır. Aynı eserde siyasi iktidarın kökenine ilişkin hem Aristocu hem de Augustinci açıklamayı kullanmakta beis görmemektedir. Bir yandan Kitab-ı Mukaddes'e dayanan argümanlar ileri sürerken; yeri geldiğinde Petrus'un düşünmeden konuştuğunu ileri sürmekten çekinmemiştir. Ya da Augustine'in intihar günahını işleyen bir pagan olarak yok saydığı Cato'yu Roma kahramanı olarak yüceltirken (Karş. Silverstein, 1938: 343-348), diğer yandan Roma İmparatorluğu'nu İsa'nın hem bu topraklarda doğmuş olması hem de İmparatorluk tarafından infaz edilmesi ile meşrulaştırır.

Tüm bunlar Dante'nin tarihte bir siyaset felsefecisinden çok Kilise'ye karşı ideolojik mücadeleye girişmiş bir risaleci yahut modern karşılığıyla ifade edecek olursak bir broşürücü olarak yer almasını sağlamaktadır. O herhangi bir tutarlılık gözetmeksizin, Çizme'nin neredeyse tüm şehir devletlerindeki, ama en başta memleketi Floransa'daki, siyasi yarılmanın bir tarafında pozisyon alan bir entelektüeldir. Nitekim 14. yüzyılın henüz başlarında Roma Katolik Kilisesi'nin siyasi iktidarına oldukça güçlü bir şekilde karşı çıkan *De Monarchia*'nın Kilise'nin yasaklı kitaplar listesine, "*Index Librorum Prohibitorum*", alınmış olması ve yaklaşık 400 yıl boyunca (1318-1700) bu listede kalmış olması şaşırtıcı değildir.¹⁴ Eserlerinin girdiği kategori bir Ortaçağ düşünürü olarak Dante'nin önemini azaltmaz. Bunun nedeni ise onu diğer tüm Ortaçağ düşünürlerinden ayıksılaştırılan nokta olan mesleğidir, yahut da hangi mesleği icra etmediğidir. Zira Dante Ortaçağ düşünürlerinin içinde din adamı olmayan tek düşünürdür.

Siyasi düşüncesinin seküler unsurlar taşıyıp taşımadığı meselesine gelindiğinde yapılması gereken ilk tespit Dante'nin zihin dünyasının orta çağa ait olduğudur. Hiç şüphe yok ki bunda belirleyici olan unsurların en başta geleni aldığı skolastik eğitimidir ve "skolastik kafa yapısı muhtemelen Santa Croce Fransiskanları ve belki Santa Maria Novella Dominikanları tarafından

verilen eğitimin ürünüdür” (Waley/Dean, 2014: 69-70). Söz konusu doğrultuda Augustinci düşünce sistemine karşılık, Aquino’lu Thomas gibi akıl ile iman birlikte ele almaktadır. Bu nedenle de, akılcılaştırılmış bir dinsel anlayış içeren skolastisizmin bir temsilcisi olarak Dante’nin, akılcı aydınlanmanın ya da bir başka ifadeyle modern düşüncenin de öncüleri arasına girdiği ve kavramın geniş anlamıyla modernist olduğu, hatta söz konusu modernizmin doruğu olduğu, ileri sürülmüştür (Lafferty, 1911: 27). Crozat’ya göre de “(b)u eser kısmen asırlarca eski olan nazariyelere istinat etmekle beraber, kendisine can veren ruh itibarıyla, inkılapçı, cihanşümul bir teşekkülün projesidir” (Crozat, 1946: 633-634).

Ait olduğu düşünsel dünyanın ilk göstergesi *De Monarchia*’daki argümantasyon sisteminde bulunabilir. *De Monarchia* “bir çok yönden tipik bir erken on dördüncü yüzyıl eseridir; tarzı orta çağa aittir ve düşüncesi skolastiktir” (Sills, 1914: 149). Crozat’ın ifadesiyle: “Bu kitap, Ortaçağın ilmi formülüne tevfikan yazılmıştır: düşünceler kıyası mantıki (syllogisme) şeklinde ifade olunmuştur. Skolastik mantığın en kat’i kaidelerine uygun olarak, Dante evvelemerde tezini vaz’eder, sonra bunu bir sillogisma ile ve bu sillogismannın kübra ve suğrasını da diğer sillogismalarla isabat eder, şöyle ki ‘eser bir sillogismalar şelalesidir’” (Crozat, 1946: 577). Bir başka noktadan bakıldığında Ay’ın kendisine ait ışığı olduğunu ileri sürmesi [III, iv, 19] Dante’nin yaşadığı çağın düşünsel kısıtlılığını bir kez daha bizlere gösterir.

Yukarıda ayrıntılı olarak görüldüğü üzere *De Monarchia*’daki siyasi iddialar tamamen Hıristiyanlığın Katolik yorumu üzerine inşa edilmiştir. Bu uğurda paganizm tanrısı ya da tanrıları için ileri sürülen görüşleri Hıristiyanlıktaki Tanrı’ya uygular. Tanrı’nın yapmış olduğu bir şeyi geri alamayacağını ileri sürerken Aristoteles’in *Nikimakhos’a Etik*’inde geçen bir şairin görüşünü alıntılamağın kaçınmaz.¹⁵

Dante’ye göre siyasetin kaynağı tamamen uhrevidir. Siyasi hayatı, kurumları yahut da olayları yorumlamada başvurduğu temel kaynak Hıristiyanlığın kutsal kitabı, Kitab-ı Mukaddes’tir. Tüm insanlığın tabi olması gereğini savunduğu imparatorluk, bu yönetme yetkisini Tanrı’dan almaktadır. İmparatorluğu Tanrı’nın iradesinin tezahürü olarak hakka dayandıran Dante’nin siyasi iktidarın kaynağının sekülerleştirilmesi/dünyevileştirilmesi düşüncesine giden yola bir taş döşediğini ileri sürmek mümkün değildir. Ayrıca imparatorluğun nüfus unsuru olarak kabul ettiği “insanlık” kategorisi, imparatorun şahsına uzanmamaktadır. Avrupalıların yanı sıra Asyalılar ve Afrikalıları da evrensel monarşinin tebaası olarak kabul ederken, Dante’nin imparatoru Avrupalı ve Katolik’tir. *De Monarchia*’nın tamamı bu önkabul üzerine kurulmuştur.

Dante önüne gelen siyasi krizin çözümünü, var olan kurumların aşılmasında değil geçmişte aramıştır. *Interregnum*'dan sonra “mecalsiz kalmış” (Davies, 2006: 423) Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun yeniden canlanmasını umması, iyimser bir ifadeyle o büyük hayal gücünün bir eseri olsa gerektir. Bu bağlamda Russel'in, Dante'nin görüşlerinin yüz yıl önce daha yerinde olacağını ileri sürdüğünün vurgulanması gerekir (Russell, 2004: 433). Eklemek gerekir ki Sabine de Dante'nin savunusunu yaptığı imparatorluk fikrinin “köhnemiş/modası geçmiş” olduğunu kabul etmektedir (Sabine/Thorson, 1973: 244). Dante de tıpkı Machiavelli gibi yaşadığı dönem İtalya'sının içinde bulunduğu siyasi yapıya itirazını dile getirmekteydi. Dinin dünyevi iktidarın denetimine girmesini değil, her iki alanın birbiriyle yan yana yaşamasını önerirken bunun İtalya'nın verili siyasi koşullarına bir itiraz olarak gerçekleştirilmekteydi.

Şüphesizdir ki her siyasi düşünce, verili bir ekonomi-politik düzen içinde biçimlenir. Danteninki de böyledir. Dante yaptığı eleştiri ile yeni bir dünya düzeni öngörmez.¹⁶ Aksine Roma İmparatoru Augustus hükümlerliği dönemi olan *Pax Romana*'ya tarih dışı bir altın çağ sıfatı yükler. Dolayısıyla da, anakronizme düşme pahasına, bir romantik olarak nitelendirilebilir.

Bilindiği üzere Dante Roma Katolik Kilisesi'nin ciddi bir güce sahip olduğu geç orta çağda uhrevi iktidar – dünyevi iktidar ilişkisini ele alan ne ilk ne de son düşündürdür. Admont'lu yahut Volkersdorf'lu Engelbert, Parisli John, Padoa'lı Marsilius Dante'yle hemen hemen aynı dönemde aynı meseleyi ele alan düşünürlere örnek olarak verilebilir. Hatta ve hatta Papa'yla imparatoru dolayısıyla da ruhani iktidar ile dünyevi iktidarı birbirinden ayırma düşüncesi, Orta Çağ ile sınırlı olarak dahi Dante'ye ya da çağdaşlarına özgü bir düşünce değildir. Ortaçağın henüz başlangıç döneminde I. Gelasius tarafından dünyevi ve uhrevi iktidarlar arasındaki ayrım ortaya konmuştur.¹⁷ Ancak bu çalışmadan Dante'nin tarihsel önemine ilişkin olarak çıkarılabilecek en önemli sonuç, dönemin entelektüel hayatına hakim olan din “adamlarının” dışında kalan bir laikin, kendisinden önceki düşünsel birikime yaslanarak ve somut hedefler çerçevesinde Papalığın siyasi hegemonyasına karşı çıkmış olmasıdır. Dante'de seküler düşünceden izler bulmak pek mümkün görünmemektedir; buna karşılık verili siyasi düzene başkaldıran entelektüelin yeniden doğuşunun haberini vermektedir.

DİPNOTLAR

- 1 Bu çalışmada temel olarak *De Monarchia*'nın şu İngilizce çevirisi kullanılmıştır: (Dante, 2003) metin içinde köşeli parantez ile [kitap, bölüm, satır] şeklinde yapılan göndermeler bu esere aittir. Bunun yanı sıra karşılaştırma amacıyla şu çeviriden de yararlanılmıştır: (The De Monarchia of Dante Alighieri, 1904). Kitab-ı Mukaddes'e yapılan atıflar için bkz. (Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), 2009).
- 2 Heer söz konusu infaz bağlamında önemli bir noktanın altını çiziyor. Buna göre papalığın ideolojik zaferi olan imparatorluk kanından gelen birinin infaz edilebilmesinin 17. ve 18. Yüzyıllarda göreceğimiz hükümdar infazlarının (I. Charles ve XVI. Louis) habercisidir.
- 3 2008 yılında Floransa şehri Kültür Komitesi Dante'nin sürgün kararını kaldırmıştır. Bkz. (çevrimiçi), <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/return-of-dante-the-guelphs-and-the-ghibellines-850012.html>, 27/09/2014.
- 4 Türkçe literatürde bu noktaya ilişkin oldukça ilginç bir saptamaya rastlanmaktadır: “Monarşi Üzerine”, üç kitaba ayrılır ve üç metafizik soruna çözüm arar.” (Korkmaz, 2001: 79). Yazarın gerekçelendirmediği görüşü çerçevesinde, bu soruların hangi bağlamda fizik ötesi olarak kabul edildiğini anlamak mümkün gözükmemektedir.
- 5 Şu çeviriyle karşılaştırmız: “İmparatorluk olarak adlandırılan dünyevi monarşi, tek kişinin üstünlüğüdür; bu üstünlük, zaman içinde yaşayan bütün varlıkları ve zaman ile ölçülen bütün nesnelere kapsar” (Ağaoğulları, 2011: 273). Çevirinin hangi kaynaktan yapıldığı belirtilmemiştir. Yine kaynak gösterilmeden yapılmış olan bir başka çeviri şöyledir: “Dünyevi monarşi veya insanların verdiği adıyla ‘imparatorluk’, belirli bir zamandaki tüm insanların üzerinde yahut zamanla ölçülen tüm şeylerin üzerinde tek bir prensin yönetim gücüne sahip olmasıdır.” (Batı’ya Yön Veren Metinler -I- Kökler/Orta Çağlar (∞ - 1350), 2010: 261)
- 6 “...now it is agreed that the whole of mankind is ordered to one goal, as has already been demonstrated: there must therefore be one person who directs and rules mankind, and he is properly called ‘Monarch’ or ‘Emperor’. And thus it is apparent that the well-being of the world requires that there be a monarchy or empire.” *De Monarchia*, I, v, 9-10. Bu ifadenin sorunlu bir çevirisine şu eserde rastlanmakta; (Parkinson, 1984: 73). Çeviri şöyledir:

“Şimdi bütün insanlığa tek bir sonun alın yazısı kılındığı kabul edilmektedir. Şu halde, tek bir yönetici ya da hükmedici güç olmalıdır. Hükümdar ya da imparator demekle bunu söylemek istemekteyiz. Böylece, dünyanın refahı için bir monarşi ya da imparatorluk olması gerektiği anlaşılmaktadır.” Aynı çeviri şu eserde de alıntılanarak kullanılmıştır; (Korkmaz, 2002: 178, dp. 128). Bu çalışma bakımından kaydedilmesi gereken nokta, bu atfın yapıldığı dipnottan bir önceki dipnotta *De Monarchia*'nın Fransızca çevirisine atıf yapılmış olmasıdır.

- 7 “So let us grasp in how many ways the unjust person is spoken of. The lawbreaker, then, is held to be unjust, as is he who *grasps for more* and is unequal.” (vurgu eklenmiştir) (Aristotle's Nichomachean Ethics, 2011: 91, Book 5, Chapter 1, 1129a, 30). Şu çeviriyle karşı. (Aristoteles, 2012: 91)
- 8 Dante “*İlahi Komedyâ*”da da bu meseleye değinir: “Tanrı'nın yaratılış sırasında cömertçe / verdiği yetiler içinde en önemseddiği, / cömertliğine en uygun düşeni / seçme özgürlüğü adını taşır; / ancak akıllı yaratıklar, yalnızca onlar / bu yetiyle donatılır.” (Dante, 2011- Cennet-: 685, V, 19-24).
- 9 Keen, Dante'nin eserlerinde şehir yaşamının öneminin bilincinde olmanın yanı sıra yurttaşların imparatorluğun yönlendirmesine pasif olarak uyumdan ziyade yerel topluluklarının kamusal yaşamlarına katılmaları gerektiği görüşünde olduğunu belirtmektedir (Keen, 2003: 36).
- 10 İsa'nın vekilinin statüsü Dante'nin Acquina'lı Thomas'tan açıkça ayrıldığı noktalardan biridir. Thomas'a göre Hıristiyan halkların tüm kralları İsa Mesih'in kendisine olduğu gibi İsa'nın vekili olana Papa'ya da tabi olmalıdırlar. “...(T)he Supreme Priest, the successor of Peter, the Vicar of Christ, the Roman Pontiff, to whom all the kings of the Christian people should be subject, as if to the Lord Jesus Christ Himself.” (St Thomas Aquinas Political Writings, 2002:41). Oysa Dante'ye göre Papa'yakarşı olan borç, İsa'ya karşı olan değil Petrus'a karşı olandır. “(T)he supreme Pontiff, the vicar of our Lord Jesus Christ and Peter's successor, to whom we owe not what is due to Christ but what is due to Peter”. [III, iii, 7].
- 11 Konstantin Bağış teorisinin Orta Çağ toplumu üzerindeki etkisinin ciddiyeti hakkında 15. Yüzyılda yaşamış Sırp kökenli bir yeniçeri olan Konstantin Mihailoviç'in anıları bir fikir verebilir. “Roma İmparatorları da başka bir zamanda şarktan garba bütün dünya üzerinde hüküm sürmüştü,

ta ki Büyük Konstantin'e dek. O Roma'yı Papa Hazretleri Sylvester'e bıraktı..." (Mihailoviç, 2013: 62).

- 12 Shaw burada Dante'nin, argümanının mantığını etkilemese de, yapmış olduğu maddi bir hatanın altını çizmekte. Dante Şarلمان'dan yardım talebinde bulunanın Papa Hadrian ve aynı dönemde İstanbul'da İmparator Michael'ın bulunduğunu belirtirken gerçekte Papa Leo III ve İmparator Irene'dir (Dante, 2003: 84, dp. 1).
- 13 Aksî yöndeki bir görüş için (bkz. Ağaoğulları/ Köker, 2008: 51, dp. 37). "Dante, 'imparator dinsel bir suç işlerse, papanın müdahale hakkı var mı?' gibisinden bir soru sorup bunu yanıtlamaya kalkışmaz. Ancak onun kuramının mantığı içerisinde böyle bir sorunun yanıtı 'hayır' olmalıdır. Çünkü imparator, iktidarını doğrudan Tanrı'dan aldığından dolayı, Tanrı'nın dışında sorumlu olduğu bir güç yoktur."
- 14 Listenin 1948 tarihli son haline şuradan erişilebilir: (çevrimiçi), http://search.beaconforfreedom.org/search/censored_publications/result.html?author=&author=&title=&country=8052&language=&censored_year=&censortype=&published_year=&reason=&Search=Search,30/12/2014.
- 15 (Aristoteles, 2012: 117, Kitap 6, 1139b, 10)
"Yalnızca şunda bir tanrının da eli kolu bağlı kalır:
Yapılmış şeyleri olmamış kılmak"
- 16 İster bir siyaset felsefesi eseri isterse de siyasi bir broşür olarak kabul edilsin, tarihsel referanslar üzerine kurulan *De Monarchia*'nın ütöpik bir eser olduğunu ileri sürmek mümkün gözükmemektedir. Herhangi bir gerekçe göstermeksizin *De Monarchia*'yı ütöpik nitelikte bir eser olarak tanımlayan bir çalışma için bkz. (Korkmaz, 2001: 80).
- 17 "492 ila 496 yılları arasında Papa olan I. Gelase, imparatorun Kilisenin başkanı değil de oğlu olduğunu söylemiştir. Onun gözünde dünyevi güç ile ruhani güç birbirinden ayrıdır, her biri yetkesini Tanrı'dan almıştır ve kendi alanında Ona bağlıdırlar. Böylece kral, ruhani düzende piskoposa boyun eğmektedir ve aynı şekilde piskopos da dünyevi düzende krala boyun eğmektedir. I. Gelase'min düalizmi, Dante'nin *Monarchia* adlı eserinde savunduğu öğretilen tamamen kopuk değildir; iki iktidar da aynı nihai gayeye bağlıdır ve burada papanın imparator üzerinde doğrudan veya

dolaylı olarak dünyevi bir otoritesi söz konusu değildir.” (Gilson, 2007: 171).

KAYNAKÇA

Akad, M. / Vural Dinçkol, B. (2006), Genel Kamu Hukuku (İstanbul: Der Yay., Gözden geçirilmiş dördüncü basım).

Akın, İ. (1993), Kamu Hukuku (İstanbul: Beta Yay., 6. Bası).

Ağaoğulları, Mehmet A. (Editör) (2011), Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler (İstanbul: İletişim Yay.).

Ağaoğulları, Mehmet A. / Köker, L. (2008), Tanrı Devletinden Kral-Devlete (Ankara: İmge Yay, 5. baskı).

Aritoteles (2005), Politika (Remzi Kitabevi, 8. Basım) (Çev. Mete Tunçay).

Aristotle's Nichomachean Ethics (2011), (United States of America: The University of Chicago Press) (Translated, with an Interpretive Essay, Notes, and Glossary by Robert C. Bartlett and Susan D. Collins). ***
Aristoteles (2012), Nikomakhos'a Etik (Ankara: BilgeSu Yay., 4. baskı) (Çev. Saffet Babür)

Batı'ya Yön Veren Metinler -I- Kökler/Orta Çağlar (∞ - 1350) (2010), (İstanbul: Kapadokya Meslek Yüksekokulu) (Derleyen: Alev Alatlı).

Berman, Harold J. (1983), Law and Revoluton: The Formation of the Western Legal Tradition (USA: Harvard University Press).

Bloch, M. (2007), Feodal Toplum (İstanbul: Kırmızı Yayınları) (Çev. Melek Fırat).

Canning, J. (1996), A History of Medieval Political Thought: 300-1450 (USA and Canada: Routledge).

Crozat, C. (1946), Amme Hukuku Dersleri: Cilt II – Kısım II (Orta Zamanlar) (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları).

Dante (2011), İlahi Komedy – Cehennem, Araf, Cennet (İstanbul: Oğlak, Onuncu baskı) (Türkçesi: Rekin Teksoy).

Dante (2003), *Monarchy*, (Cambridge: Cambridge University Press) (Translated and Edited by Prue Shaw, First published in 1996). *** *The De Monarchia of Dante Alighieri* (1904), (Cambridge: The Riverside Press) (Aurelia Henry, edited with translation).

Davis, Charles T. (2007), "Dante and the Empire" Jacoff, Rachel (ed.), *The Cambridge Companion to Dante* (Cambridge: Cambridge University Press, 2nd edition) 257-269.

Davies, N. (2006), *Avrupa Tarihi* (İstanbul: İmge Yay.) (Çeviri Editörü Mehmet Ali Kılıçbay).

Dinçkol, B. (2001), "Seküler Düşüncenin İlklerinden 'Dante'", Prof. Dr. Nuri Çelik'e Armağan – Cilt I, (İstanbul: Beta Yay.) 226-235.

Emmerson, Richard K., ed. (2006), *Key Figures in Medieval Europe: An Encyclopedia* (Great Britain: Routledge).

Epstein, Steven A. (2014), *Geç Dönem Ortaçağ Avrupası: Ekonomik ve Sosyal Tarih, 1000-1500* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları).

Gemalmaz, Mehmet S. (2012), *Devlet, Birey ve Özgürlük* (İstanbul: Legal Yay., 2. Baskı).

Gierke, O. (1913), *Political Theories of the Middle Age* (Cambridge: Cambridge University Press, Reprint) (Translated with an Introduction by Frederic William Maitland).

Gilson, É. (1948), *Dante the Philosopher* (Great Britain: Sheed & Ward) (Translated by David Moore).

----- (2007) *Ortaçağda Felsefe: Patristik Başlangıçtan XIV. Yüzyılın Sonlarına Kadar* (İstanbul: Kabalıcı Yay.) (Çev. Ayşe Meral).

Kantorowicz, E. (2005), "Orta Çağ Siyasi Düşüncesinde 'Vatan İçin Ölmek – Pro Patria Mori'" (Çev. Erol Öz), Akal, Cemal Bâli (der.), *Devlet Kuramı* (Ankara: Dost Yay., 2. Baskı) 109-125.

Keen, C. (2003), *Dante and the City* (Great Britain: Tempus).

Korkmaz, Ö. (2001), "Dante Alighieri -Yaşamı ve Eserleri-", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Cilt 3, Sayı 2) 46- 93.

----- (2002), "Tarihsel Süreç İçerisinde Evrensellik Düşüncesi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Cilt 4, Sayı 3) 154-197.

Kutsal Kitap (2009), (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi).

Lafferty, Roger T. (1911), "The Philosophy of Dante", Annual Reports of the Dante Society (No. 30, 1911) 1-34.

Mazzotta, G. (2007), "Life of Dante", Jacoff, Rachel (ed.), The Cambridge Companion to Dante (United Kingdom: Cambridge University Press, 2nd Edition) 1-13.

Mihailoviç, K. (2013), Bir Yeniçerinin Hatıraları (İstanbul: Ayrıntı) (Çev. Nuri Fudayl Kıcıroğlu, Behiç Anıl Ekin).

Münkler, H. (2009), İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı (İstanbul: İletişim Yay.) (Çev. Zehra Aksu Yilmazer).

O'Donovan, Ol. / Lockwood O'Donovan, J. (eds.) (1999), From Irenaus to Grotius: A Sourcebook in Christian Political Thought (USA: William B. Eerdmans Publishing Company).

Ozansü, M. Cemil (2014), Erken Modernlikte Ceza Sorumluluğunun Kamusallaşması ve Rasyonelleşmesi (İstanbul: XII Levha Yay.).

Öz, E. (1999), "Siyasal Açından İlahi Komedyaya", Prof. Dr. İlhan Akın'a Armağan (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları) 275-288.

Parkinson, C. Northcote (1984), Siyasal Düşüncenin Evrimi (İstanbul: Remzi Kitabevi, İkinci Basım) (Çev. Mehmet Harmanlı).

Reynolds, B. (2006), Dante: The Poet, The Political Thinker, The Man (Great Britain: I. B. Tauris).

Ross, D. (2002), Aristoteles (İstanbul: Kabalcı Yay.) (çev. Ahmet Arslan, v.d.).

- Russell, B. (2004), *History of Western Philosophy* (Great Britain: Routledge).
- Sabine, George H./ Thorson, Thomas L. (1973), *A History of Political Theory* (United States of America: Harcourt Brace College Publishers).
- Scott, John A. (2001), "Dante's "Monarchia" by Dante; Richard Kay; Pier Giorgio Ricci", *Speculum* (Vol. 76, No. 2) 427-430.
- Sills, Kenneth C. M. (1914), "The Idea of Universal Peace in the Works of Virgil and Dante", *The Classical Journal* (Vol. 9, No. 4) 139-153.
- Silverstein, T. (1938), "On the Genesis of De Monarchia", *Speculum* (Vol. 13, No. 3) 326-349.
- St Thomas, A. (2002), *Political Writings* (Cambridge: Cambridge University Press) (Edited and translated by R. W. Dyson).
- The *Convivio* of Dante Alighieri (1903), (London: J.M. Dent and Co.) (Translated by Philip Henry Wicksteed).
- Ullman, W. (1965), *A History of Political Thought: The Middle Ages* (Great Britain: Penguin Books).
- (2003), *A Short History of the Papacy in the Middle Ages* (London, New York: Routledge).
- Ünlü, R. Barış (2010), "İmparatorluk Fikrinin Gelişimi", *AÜSBF Dergisi* (Cilt 65, Sayı 3).237-266.
- Virgil (2007), *Aenid* (Great Britain: Oxford University Press) (Translated with Notes by Frederick Ahl).
- Waley, D. / Dean, T. (2014), *İtalyan Şehir Cumhuriyetleri* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları) (Çev. Hamit Çalışkan).